

DESPRE STRATIGRAFIA ȘI PERIODIZAREA GRAVETIANULUI DIN MOLDOVA

de FLOREA MOGOȘANU

Există suficiente dovezi, în primul rând cele teritoriale, care leagă gravetianul din Moldova de numeroasele așezări de acest gen de pe Nistru mijlociu; deci, în ceea ce privește originea gravetianului moldovean se poate afirma cu certitudine că ea este sigur orientală. Nu există nici un indiciu care să ne îndrepte atenția în altă direcție.

După cum se știe, atestarea gravetianului s-a făcut în urmă cu 30 de ani pe terasele Bistriței de la Ceahlău, cînd au fost întreprinse cele mai ample săpături în așezări paleolitice de terasă (în aer liber) din țara noastră¹. Cu acest prilej, au fost descoperite mai multe așezări, cu două sau trei straturi de cultură aurignacienă și patru niveluri gravetiene, atribuite atunci gravetianului inferior, mijlociu, superior și final. De subliniat faptul că, la Ceahlău, între straturile aurignacienă și cel mai vechi nivel gravetian se așterne un depozit steril arheologic, cu o grosime variabilă. O situație asemănătoare a fost întilnită și la Izvorul Alb-Bicaz (jud. Piatra Neamț)² și aceeași succesiune culturală o găsim și la Ripiceni-Izvor³ și în peștera Stînca Ripiceni (jud. Botoșani)⁴. Această situație stratigrafică incontestabilă, obiectivă, ne-a permis să afirmăm că, în această parte a țării, gravetianul se substituie, la un anumit nivel cronologic, aurignacianului. Nu există deocamdată nici o dovadă stratigrafică care să infirme acest raport cronologic între aurignacian și gravetian, chiar dacă unele datări de C₁₄, efectuate de anumite laboratoare, par să sugereze o etapă gravetiană mai veche, sincronă aurignacianului.

Amintim că primele niveluri de locuire, atribuite gravetianului inferior, mijlociu și superior, sînt situate în treimea superioară a unui depozit roșcat-gălbui de aspect loessoid, atribuit Wurmului II, după o schemă geocronologică orientativă, bazată pe cronologia alpină a celor trei wurmuri, utilizată în Europa centrală. În ceea ce privește gravetianul final, el se află într-un depozit pulverulent, gălbui-deschis, cu o grosime variabilă, protejat numai de o pătură subțire de sol actual, motiv pentru care este supus permanent unui proces de eroziune și de remaniere. De menționat faptul că între primele trei niveluri de locuire gravetiană și așa-numitul

¹ C. S. Nicolăescu-Ploșor, Al. Păunescu, Florea Mogoșanu, *Dacia*, N.S., 10, 1966, p. 5—116.

² Florea Mogoșanu și Mihai Matei, *SCIVA*, 32, 1981, 3, p. 413—421.

³ Al. Păunescu, *Dacia*, N.S., 9, 1965, p. 5—31, idem, *SCIVA*, 27, 1976, 1, p. 5—21

⁴ N. N. Moroșan, *AIGR*, 19, 1938, p. 8—29.

gravetian final se aşterne pe toate terasele Bistriţei un depozit brun-roşcat, considerat sol fosil îngropat de către C. S. Nicolăescu-Plopşor şi atribuit ultimului interstadiu (Wurm II — Wurm III). Dimpotrivă, Marin Cârciu-maru, potrivit noii sale cronostatigrafii, atribuie acest depozit unui stadiu glacial ⁵.

În legătură cu împărţirea primelor niveluri de locuire în gravetian inferior, mijlociu şi superior, credem că a sosit timpul să facem unele precizări : C. S. Nicolăescu-Plopşor şi colaboratorii săi nu au avut intenţia, acum 30 de ani, de a departaja gravetianul în stadii culturale distincte, fiecare cu un conţinut cultural specific, ei a fost pur şi simplu o încercare provizorie de a fixa în ordine, de jos în sus, poziţia stratigrafică a nivelelor de locuire gravetiană de la Ceahlău. Ar fi fost poate mai bine ca ele să fie numerotate, dar acest procedeu ar fi creat şi mai multe confuzii, deoarece descoperirile ulterioare de la Lespezi (jud. Bacău) ⁶ şi mai ales cele de la Cotu-Miculintzi, Crasnaleuca ⁷ şi Mitoc-Malu Galben (jud. Botoşani) ⁸ au oferit un număr mult mai mare de niveluri de locuire gravetiană, situaţie care ar fi răsturnat orice fel de periodizare. De fapt, nu a existat nici un motiv care să justifice împărţirea gravetianului în faze culturale distincte, deoarece caracteristicile tehnico-tipologice, petrografice, morfologice şi maniera în care au fost construite vetrele de foc în aşezările de pe terasele Bistriţei de la Ceahlău arată în chip evident că este vorba de unul şi acelaşi stadiu cultural, desfăşurat în mai multe niveluri succesive de locuire. Există, într-adevăr, o diferenţă, uşor sesizabilă, între primele niveluri gravetiene şi așa numitul gravetian final. Acest ultim nivel de locuire gravetiană aduce cu sine un utilaj litic mult îmbogăţit : o diversitate de virfuri şi lame „à dos”, un spectru larg de gratoare, un număr mare de burine (indeosebi diedre şi pe trunchiuere) iar ca elemente noi persoanele, lamele denticulate şi lamele trunchiate. De asemenea, în această ultimă etapă gravetiană de la Ceahlău se produce o schimbare majoră în folosirea materiei prime deoarece se renunţă în mare măsură la sillexul de Prut în favoarea rocilor locale (şistul negru de Audia, menilitul şi gresile silificiate) ; deci, un indiciu că legătura cu Prutul mijlociu (sursa principală de aprovizionare cu materie primă în etapele gravetiene anterioare) slăbeşte sau încetează, gravetianul din zonă devenind o cultură de sine stătătoare, cu o evoluţie autonomă. De re-

⁵ M. Cârciu-maru, *Mediul geografic în pleistocenul inferior şi culturile paleolitice din România*, Bucureşti, 1980, p. 157 şi 164.

⁶ M. Bitiri, SCIV, 14, 1963, 1, p. 135—137. M. Bitiri şi V. Căpitanu, *Carpica*, 5, 1972, p. 39—67.

⁷ M. Brudiu, SCIVA, 31, 1980, 1, p. 13—22, idem, SCIVA, 31, 1980, 3, p. 425—443.

⁸ Cu prilejul simpozionului internaţional, organizat la Iaşi (21—25 octombrie 1985), avind ca temă „Geneza şi evoluţia culturilor paleolitice pe teritoriul României”, ni s-a oferit prilejul de a vizita o secţiune deschisă în aşezarea paleolitică de la Mitoc-Malu Galben (jud. Botoşani), o secţiune foarte largă, adâncită pînă la aproximativ 12 m. Mărturisim că am avut unele îndoieli în legătură cu stratigrafia geologică a acestei aşezări paleolitice, îndoieli care, după această vizită, au dispărut total. La Mitoc-Malu Galben este vorba de un loess adăpostit (troienit, dacă ar fi vorba de zăpadă), acumulat la piciorul unei pante (la sud), sub acţiunea vinturilor de la nord şi nord-est. Grosimea acestui depozit eolian este considerabilă, cu totul excepţională. În urma săpăturilor arheologice, au fost descoperite aproximativ 10 niveluri de locuire, aparţinînd paleoliticului superior, majoritatea fiind atribuite gravetianului. Din păcate, fiind vorba de ateliere pentru prelucrarea sillexului local, cu foarte puţine unelte tipice, nivelurile de cultură nu sînt încă bine definite. Staţiunea de la Mitoc-Malu Galben poate oferi una dintre cele mai fericite situaţii stratigrafice pentru o bună parte a paleoliticului superior. O stratigrafie desfăşurată pe 10 m adîncime, în timp ce, în alte locuri (la Ceahlău, de exemplu), aceeaşi secvenţă stratigrafică nu măsoară mai mult de 1 m.

marcat, de asemenea, diversitatea și numărul foarte mare de așezări care acoperă în această ultimă perioadă gravetiană aproape întregul teritoriu al Moldovei. Zecile de descoperiri gravetiene din ultima vreme (în marea lor majoritate descoperiri de suprafață) ⁹ se referă aproape în întregime la acest gravetian final, ceea ce lasă falsa impresie că avem de-a face cu o singură etapă de locuire gravetiană de largă extindere, ce se manifestă în chip diferit, trecind prin macrolitismul industriei gravetiene din așezarea de la Strachina (jud. Botoșani) ¹⁰ până la microlitismul așezărilor gravetiene târzii din sudul Moldovei ¹¹. Fără îndoială că nu este vorba numai de diferite aspecte ale aceleiași etape gravetiene (cuprinsă în noțiunea de gravetian final), ci de mai multe stadii cronologice. Se știe că periodizarea provizorie de la Ceahlău a devenit un model (de referință) pentru încadrarea tuturor descoperirilor gravetiene din țară, or, în stadiul actual al cercetărilor, acest procedeu creează confuzii și ambiguități. Cel mai bun exemplu îl oferă acest gravetian final fiindcă la el sînt raportate toate descoperirile gravetiene târzii din țară, indiferent dacă ele sînt numite epigravetian, tardigravetian etc. Chiar dacă unii cercetători nuanțează această etapă gravetiană, în funcție de observațiile lor de teren sau de cele privind caracteristicile tipologice și petrografice, toți au în minte gravetianul final de la Ceahlău. Întîmplarea a făcut ca în ultimii ani să surprîndem în așezarea de la Izvorul Alb-Bicaz o situație stratigrafică fericită prin care au fost delimitate două niveluri de locuire, unul aparținînd de drept gravetianului final, situat la baza depunerilor galben-prăfoase, iar al doilea epigravetianului, situat la limita superioară a acelorasi depuneri ¹². Deci, un început în delimitarea a mai multor etape de locuire în cadrul așa numitului gravetian final de la Ceahlău. Este lesne de înțeles că, pe terasele Bistriței (cursul superior și mijlociu), comprimarea acestor două niveluri gravetiene s-a datorat faptului că ele se găsesc în această depunere prăfoasă, mobilă, eoliană, ușor de erodat prin șiroire sau deflație ¹³, proces care anulează distanța geo-stratigrafică dintre aceste două sau mai multe niveluri. Acest fenomen nu-l întîlnim numai în cazul nivelurilor gravetiene târzii din Moldova, ci în aproape toate așezările paleolitice din nord-vestul țării (Oaș și Maramureș), așezări cu mai multe straturi de cultură, aparținînd unor epoci diferite (musterian, aurignacian și gravetian), dar care sînt situate pe culmi de dealuri deschise, supuse aceluiași proces de eroziune. Așa se explică de ce cele trei straturi de cultură, total diferite, se suprapun direct, fără nici un steril între ele, delimitarea lor făcîndu-se pe criterii petrografice și tipologice ¹⁴.

⁹ Al. Păunescu, Paul Șadurschi, V. Chirica, *Repertoriul arheologic al județului Botoșani*, vol. I și II, București, 1976; V. Chirica și Marcel Tanasachi, *Repertoriul arheologic al județului Iași*, vol. I (1984) și II (1985) Iași.

¹⁰ Al. Păunescu, SCIVA, 19, 1968, 1, p. 31—38.

¹¹ M. Brudiu, *Paleoliticul superior și epipaleoliticul din Moldova*, București, 1974.

¹² Florea Mogoșanu și Mihai Matei, *op. cit.* p. 420

¹³ Atît profilul de la Ripiceni-Izvor și mai ales cel de la Mitoc arată în mod clar se poate de clar că pe terasele Prutului mijlociu depunerile galben-prăfcase, ca dealifel și stratul brun-roșcat, au dispărut, ele fiind fie înlăturate prin eroziune, fie, probabil, încorporate, în urma unui proces pedologic de solificare, într-un depozit scarte gros (aproximativ 2 m) de cernoziom. Așa se explică de ce așa-numitul gravetian final din această parte a Moldovei apare numai răs-pîndit în descoperiri izolate de suprafață. Deci, în zona Prutului mijlociu desfășurarea ultimului ciclu gravetian nu mai poate fi urmărită într-o situație stratigrafică nederanjată, ci în spațiu, pe orizontală.

¹⁴ M. Bitiri, *Paleoliticul din Țara Oașului*, I, București, 1972.

În concluzie, în Moldova, pe baza datelor stratigrafice obținute pînă în momentul de față, se poate vorbi de două mari cicluri de desfășurare a gravetianului : primul, cu trei sau mai multe etape de locuire, se dezvoltă într-o anumită secvență a Würmului superior (după cronostratigrafia lui Marin Cărciumaru, în oscilația climatică Ohaba B și Herculane I), iar al doilea, cu cel puțin două etape de locuire, se desfășoară în tardiglaciuar (după Marin Cărciumaru în oscilația climatică Herculane II și începutul holocenului). De reținut că în stațiunea de la Ripiceni-Izvor gravetianul este suprapus direct de tardenoazian, deci un „terminus ante quem” pentru cel de-al doilea ciclu gravetian (dacă, bineînțeles, datele stratigrafice sînt în afara oricăror îndoieli) ¹⁵.

Înainte de a încheia, ținem să facem precizarea că aceste etape gravetiene reprezintă locuiri sezoniere, de scurtă durată, urme ale unei populații mobile (popasuri vîntorești sau ateliere pentru prelucrarea silexului și a osului) ; nicăieri în Moldova, ca dealtfel în întreaga țară, nu a fost descoperită pînă în prezent o așezare de bază, de lungă durată, în stare să ne ofere date complete în legătură cu viața și activitatea purtătorilor acestei culturi ce au poposit pe teritoriul României timp de mai multe milenii.

SUR LA STRATIGRAPHIE ET LA PÉRIODISATION DU GRAVETTIEN DE MOLDAVIE

RÉSUMÉ

En Moldavie (NE de la Roumanie), en cours des dernières vingt années, ont été découverts des dizaines de traces d'habitat paléolithique, la plupart gravettiens (il s'agit essentiellement de découvertes de surface). Les nouvelles découvertes gravettiennes sont rapportées à l'ancienne périodisation du gravettien, établie 30 plus tôt sur les terrasses de la Bistrița, à Ceahlău (region intramontane), périodisation que l'auteur considère à l'heure actuelle dépassée. Sur la base des données stratigraphiques obtenues au cours des dernières années en Moldavie, on peut parler de deux grands cycles d'évolution du gravettien (oriental) : le premier, avec trois ou plusieurs étapes d'habitat, se développe dans l'une des séquences du Würm supérieur ; le second, avec au moins deux étapes d'habitat, se situe dans le *ardiglaciaire — début de l'holocène.

¹⁵ Autorii studiului din SCIVA, 27, 1976, 1, semnalează la p. 5 și 21 unele deranjamente naturale și artificiale, care au afectat partea superioară a profilului de la Ripiceni-Izvor, inclusiv stratul de cultură tardenoazian și, probabil, și pe cel gravetian.